

נובמבר, 2013

שם התזה: מאפייני כתיבה ותחושה של ילדים עם ADHD בהשוואה לילדים טיפוסיים

מאת: הגר אופק, בהנחיית פרופ' שרה רוזנבלום ופרופ' בתיה אנגל-ייגר

תקציר

רציונל המחקר: הכתיבה הינה מיומנות אנושית מורכבת, ומהווה את הצורה המהירה ביותר לתקשורת גרפית (Feder & Majnemer, 2007). כדי להפיק תוצר כתוב, נדרש הכותב להפעיל בו זמנית מיומנויות מוטוריות (כמו יצירת מנח וכוח אחיזה, מניפולציות תוך ידניות או תכנון תנועה), קוגניטיביות (כמו קשב, זיכרון או שימוש בתפקודים אקזיזוקטיביים) ותחושתיות (כמו אבחנה טקטילית או פרופריוצפטיבית בכף היד (רוזנבלום ופריש, 2008). הכתיבה היא פעילות שנדרשת מן הילד כדי שיוכל להשתתף בשגרת בית הספר ונחשבת מרכיב הכרחי להצלחה בלימודים. ילדים מבליים 31%-60% מיום הלימוד שלהם בכתיבה או ביצוע של משימות מוטוריקה עדינה אחרות. קשיים בכתיבה הינם אחת הסיבות הנפוצות ביותר להפניה של ילדים בגיל בית הספר לטיפול בריפוי בעיסוק (רוזנבלום ופריש, 2008).

חלק ניכר מהילדים שמופנים לריפוי בעיסוק בשל קשיי כתיבה, מאובחנים כ Attention Deficit Hyperactive Disorder (ADHD), הפרעה התפתחותית המאופיינת בקשיים בקשב ממושך, מוסחות היפראקטיביות ושליטה בדחפים (Barkly, 1997, 2000). בנוסף לקשיי הכתיבה, אחוז ניכר (40%-60%) מהילדים עם ADHD מגלים קשיים גם בעיבוד חושי (Sensory Processing Difficulties - SPD) (Miller & Fuller, 2006). בעוד שהספרות מדגישה בעיקר את הקשיים במודעות הקינסטטית בכף יד של ילדים עם ADHA והשלכותיה על הכתיבה, חסר ידע אודות מאפייני הכתיבה של ילדים עם ADHD, שמתייחס גם למאפיינים של התפקוד התחושתני.

מטרת המחקר: לאפיין את תהליך ותוצר הכתיבה של ילדים עם ADHA (קבוצת המחקר) וילדים טיפוסיים (קבוצת הביקורת), תוך התייחסות למאפיינים של עיבוד חושי. הבנת מאפייני הכתיבה של אוכלוסייה זו גם בהקשר למאפייני התפקוד התחושתני, יסייעו בעתיד לפיתוח דרכי הערכה והתערבות המותאמים לצרכיהם.

השערות המחקר: ההשערה המרכזית הייתה, כי ימצאו הבדלים במאפייני תוצר ותהליך הכתיבה בין ילדים עם ADHD וילדים טיפוסיים. כמו כן, ימצאו קשרים בתוך קבוצת המחקר בין מאפייני התפקוד התחושתני ומאפייני תהליך ותוצר הכתיבה.

שיטת המחקר: במחקר השתתפו 58 ילדים בגילאי 8-11 שנים, מתוכם 31 ילדים עם אבחנה של ADHD (קבוצת המחקר) ו-27 ילדים טיפוסיים (קבוצת ביקורת). ילדים עם ADHD נדגמו מתוך אוכלוסיית הילדים שהופנו לשני מכונים של "שירותי בריאות כללית" לאחר שאובחנו על ידי רופא. בקבוצת הילדים הטיפוסיים נכללו ילדים בריאים, ללא עיכובים בהתפתחות, ללא קשיים בכתביה/ליקויי למידה, התואמים לילדים בקבוצת המחקר בגיל ובמצב סוציאקונומי, ונדגמו במדגם נוחות. לאחר קבלת אישור אתיקה לביצוע המחקר משירותי בריאות כללית, הורי הילדים שהסכימו להשתתף במחקר התבקשו למלא: (1) שאלון פרטים אישיים; (2) שאלון קונרס מקוצר לתפקודי קשב שמולא ע"י אחד ההורים: *(Conners, 1997) Conners' Parent Rating Scale – Revised (S)*, לזיהוי קיומן של התנהגויות המזוהות עם ADHD; (3) שאלון הפרופיל הסנסורי המקוצר: *Short Sensory Profile- SSP* (McIntosh et al., 1999) לאיתור קשיים בעיבוד התחושת; (4) שאלון לאיתור ילדים בגילאי 4-8 שנים בסיכון ל-DCD: *ChAS-P: children Activity Scale-Parents* (Rosenblun, 2006). השאלונים סייעו באפיון קבוצת המחקר ובסינון ילדים בקבוצת הביקורת, שלא ענו על הקריטריונים להכללה במחקר. לכל הילדים ניתנה משימת סינון קצרה של קריאה (מתוך האבחון א' עד ת' קריאת מילים בודדות, פענוח פונולוגי וקריאת מילים בהקשר - שני, לחמן, שלם, בהט וזיגור, 2006) על מנת לשלול קשיי קריאה. לאחר מכן נערכה פגישה במכון אליו הופנו או בבית הילד, בה ביצע הילד שתי משימות כתיבה – העתקת קטע (מתוך אבחון איכות כתב יד – ארז ופרוש, 1999) ומענה לשאלה בכתביה חופשית. משימות אלו בוצעו על מערכת ממוחשבת *computerized Penmanship Evaluation – CompPET* (Rosenblum, Parush & Weiss, 2003a), שסיפקה מדדים של תהליך הביצוע (זמן, מרחב ולחץ של עט). מדדי התוצר של איכות וקריאות הכתב נותחו על פי תקציר קריטריונים לדרוג תוצר הכתיבה המבוסס על: א.א. כתב יד (ארז ופרוש, 1999). בנוסף, הוערכה תחושה פרופריוצפטיבית – באמצעות מבחן קליני (לא סטנדרטי) של חיקוי מנח שורש כף יד המבוסס על הכלי המופיע במאמרם של Carey, Mayas & Dip (2002). לבדיקת קיום הבדלים מובהקים בין שתי קבוצות המחקר בהתייחס למשתנים התלויים השונים, בוצעו מבחני t ומבחני MANOVA ולבדיקת הקשרים בין המשתנים השונים בתוך קבוצת המחקר בוצעו מבחנים סטטיסטיים באמצעות מבחן פירסון. רמת המובהקות נקבעה על $p \leq 0.05$.

תוצאות: נמצאו הבדלים מובהקים במדדי תוצר ותהליך הכתיבה בין ילדים עם ADHD וילדים טיפוסיים, כך שילדים עם ADHD השיגו תוצרים פחות קריאים ופחות מאורגנים מילדים טיפוסיים והדגימו פרופיל ביצוע שונה מילדים טיפוסיים, הכולל פעימות כתיבה קטנות יותר (אורך, רוחב וגובה), מהירות איטית יותר ולחץ חזק יותר על העט בזמן הכתיבה. כמו כן, נמצא כי בקרב ילדים עם ADHD קיימים קשיים בעיבוד התחושת כפי שהראו

הציון הכללי בשאלון ה-SSP וכן ציוני תתי התחומים של השאלון. כמו כן, נמצא כי ילדים מקבוצת המחקר המדגימים התנהגויות של עיבוד חושי לקוי על פי ה-SSP, מראים בעיקר התנהגויות של ליקוי ביכולת התחושתית של סינון שמיעתי וחיפוש תחושתית וכי החיפוש התחושתית הינו המשפיע העיקרי על תהליכי הכתיבה בקרב ילדים אלו.

מסקנות המחקר: המחקר מדגים כי ילדים עם ADHD מראים מאפיינים ייחודיים של קשיים בכתיבה, בהשוואה לילדים טיפוסיים, הן במאפייני התוצר והן במאפייני התהליך. אך יותר מכך, נראה כי ייתכן וילדים עם ADHD וקשיים בעיבוד חושי קיים פרופיל ביצועי ייחודי, בעיקר בשל המאפיין של החיפוש התחושתית. ממצאי מחקר זה פותחים דלת למחקר חדש בתחום הכתיבה, המשלב הערכה של יכולות תחושתיות בקרב אוכלוסיות עם אבחנות הידועות כי מתקיימות בקומורבידיות גבוהה עם קשיים בעיבוד חושי כמו ADHD, DCD או אוטיזם. בנייה של מתודולוגיות מחקר אחידות ככל שניתן והמשך בדיקה של מאפייני הכתיבה והתחושה באוכלוסיות אלו יובילו לתהליכי הערכה ממוקדים וכוללניים יותר בריפוי בעיסוק וכן לטיפול ממוקד יותר המעודד השתתפות בפעילויות כתיבה.